

VERKTYG FÖR SOCIAL HÅLLBARHET I BYGGSKEDET

Utveckling och tillämpning

Lisa Andersson och Stefan Molnar, RISE

2021-02-11

FÖRORD

Projektet är genomfört inom FoU-Väst under ledning av RISE i samarbete med Byggföretagen, Brixly och Skanska. Arbetet har huvudsakligen finansierats av Svenska Byggbranschens Utvecklingsfond med medfinansiering från Brixly, Skanska och RISE.

Stort tack till alla involverade parter som möjliggjorde genomförandet av projektet! Särskilt tack till deltagarna på de workshops som har genomförts inom ramen för projektet samt Anja Skans (Skanska), Tobias Hagrénus (Brixly), Kristina Bengtsson (Brixly), Pär Åhman (Byggföretagen), Marcus Jahnke (tidigare RISE) och Kristina Mjörnell (RISE) som utgjort referensgrupp.

Lisa Andersson (RISE) och Stefan Molnar (RISE),
huvudförfattare

Februari 2021

SAMMANFATTNING

I projektet har ett verktyg för social hållbarhet i byggskedet testats i fyra olika byggprojekt för att se hur väl det fungerar samt utvärdera och utveckla det för att möta entreprenörers behov. I två fall testades det inför etablering, i två fall under produktionsskedet. Testerna genomfördes med en grupp personer från varje byggprojekt. De hade roller som platschef, projektchef, logistikansvarig, KMA, inköpsansvarig och ansvarig social hållbarhet. I två fall deltog även beställaren och i ett fall underentreprenörer. De fick inledningsvis en introduktion till verktyget och därefter i uppdrag att diskutera tillhörande frågor. Vid dessa tillfällen genomförde forskarna deltagande observation i syfte att studera vad som hände när materialet användes, vad som framkom och hur det fungerade. Testen dokumenterades och analyserades sedan med hänsyn till verktygets användbarhet och funktion. Baserat på dessa test, studier av relevanta dokument gällande byggprojekten, processer samt lagstiftning och kompletterande intervjuer med personer på företagen som arbetade med frågorna har verktyget vidareutvecklats. Kriterier har varit att materialet ska vara informerande, inspirerande, lättanvänt och så pass flexibelt att det ska kunna användas i olika typer av projekt. Det resulterade i ett informationsmaterial; *Hur påverkar byggskedet människor i omgivningen? Ett informationsmaterial riktat till beställare och entreprenörer* samt ett processtöd; *Processtöd för social omgivningsanalys och social omgivningsplan - Ett hjälpmedel för beställare och entreprenörer som vill förstå och påverka byggskedets effekter på människor i omgivningen*. Informationsmaterialet informerar om såväl positiv som negativ påverkan som byggskedet kan ha på människor (tredje man) i närområdet, det vill säga på områdets sociala hållbarhet. Det görs genom att presentera olika faktorer, följt av ett antal punkter med åtgärder som proaktivt kan vidtas för att visa hänsyn till människor i omgivningen. Processtödet är till hjälp för att ta fram en social omgivningsanalys och en social omgivningsplan med lämpliga åtgärder för byggprojektet i fråga.

INNEHÅLL

1. BAKGRUND	4
2. SYFTE.....	4
3. METODIK	4
4. UTFÖRDA UNDERSÖKNINGAR	5
5. SLUTSATSER	6
LITTERATURFÖRTECKNING	8

BILAGOR

B1: Verktyg för social hållbarhet: Presentation

B2: Verktyg för social hållbarhet: Diskussion

B3: Verktyg för social hållbarhet i byggskedet: Metodskrift

B4: Verktyg för social hållbarhet i byggskedet 2.0: Informationsmaterial

B5: Verktyg för social hållbarhet i byggskedet 2.0: Processtöd

1. BAKGRUND

Under senare år har det ställts allt större krav från beställare på att nybyggnationer och renoveringar ska vara socialt hållbara. Problemet har varit att det funnits få bra verktyg att tillgå för att utvärdera den sociala hållbarheten (Mjörnell et al 2014, Molnar et al. 2015, prEN 15643-3). Beställare har haft svårigheter att formulera vad de vill åstadkomma och entreprenörer har haft problem med att veta vad de ska göra samt redovisa vad de redan gör i termer av social hållbarhet. Dessa problem har lett till att entreprenörer förlorat upphandlingar på grund av olika sorters missförstånd samt att entreprenörerna har haft svårt att förklara vad de gör i termer av social hållbarhet redan idag på ett begripligt sätt för beställarna (de Fine Licht et al 2018).

I det SBUF och CMB-finansierade projektet ”Den socialt hållbara entreprenören – verktyg för mätning av sociala värden vid stadsdelsomvandling”, som drevs inom FoU-Väst, tog forskare från RISE och entreprenörer från Veidekke, Skanska och Wästbygg fram ett beslutsstöd (verktyg) som kan användas av entreprenörer när de arbetar med social hållbarhet i byggskedet. Verktyget har varit mycket uppskattat och en diskussion rörande hur det kan användas i olika projekt inleddes av bland annat Skanska.

Verktyget består av ett förklarande bildspel (se bilaga 1), en diskussionsmanual (se bilaga 2) samt en teoretisk rapport (se bilaga 3) som ger en förklaring av hur verktyget tagits fram samt en beskrivning av vilka grunder verktyget vilar på i termer av praktisk kunskap och forskning. Diskussionsmanualen består i sin tur av ett antal centrala frågor som behöver ställas före, under och efter byggskedet där man får stöd i hur frågorna kan besvaras.

För att säkerställa att verktyget leder till processer som i sin tur leder till mer socialt hållbara resultat har vi i detta uppföljande projekt undersökt hur verktyget fungerar i praktiken. Det är väl känt att forskningsresultat och dylikt tillämpas på en rad sätt som inte var tänkt vilket i sin tur kan leda till sämre resultat än vad som blivit annars (se till exempel Nilsson 1993). Det är också viktigt att undersöka om beslutsstödet upplevs som praktiskt användbart. För att undersöka hur verktyget används och hur det upplevs ansökte vi i vår konstellation av entreprenörer och forskare om ett följeforskningsprojekt (se till exempel Svensson et al. 2009) där forskarna från RISE skulle följa ett antal projekt hos Skanska och Brixly (f.d. Erlandssons Bygg) där verktyget tillämpas.

2. SYFTE

Det övergripande syftet med projektet var att implementera det framtagna verktyget i ett antal byggprojekt och studera hur det fungerar att använda det för att utvärdera och förbättra verktyget så att det möter entreprenörernas behov.

De huvudsakliga frågeställningarna var följande:

1. Hur arbetar entreprenörer före, under och efter byggskedet med verktyget för att hantera frågor relaterade till social hållbarhet?
2. Vilken hjälp har entreprenörerna av verktyget?
3. Hur kan verktyget modifieras och förbättras så att det bättre kan ge den hjälp och det stöd entreprenörer behöver när de arbetar med social hållbarhet?

3. METODIK

Följeforskningen och utvecklingen av verktyget har bedrivits genom deltagande observation då medarbetare i utvalda byggprojekt har introducerats för verktyget och testat detta, samt kompletterande intervjuer och dokumentstudier.

Deltagande observation är en metod som innebär att forskaren är med i de processer denne studerar samt gör olika interventioner i processerna för att se vad dessa får för resultat. Denna metod används ofta för att få en ökad kunskap om vad som faktiskt sker på fältet så att kunskapen inte endast begränsas till vad den som intervjuas säger händer. Ofta kan det vara svårt att se exakt vad som görs och varför det görs på grund av att en tar saker för givna. När forskaren är med och kanske till och med ger förslag på hur saker och ting kan göras annorlunda kan information komma fram som forskaren eller praktikern aldrig hade fått reda på eller tänkt på annars. Under den deltagande observationen kan forskarna vara med när verktyget tillämpas och ställa frågor om varför saker görs på ett visst sätt och entreprenörerna kan ställa frågor om hur den kan tänka i den givna situationen.

Kompletterande intervjuer har genomförts med medarbetare i företagen för att förstå hur de som är tänkta att använda verktyget tänker kring vad de gör när de arbetar med socialt hållbarhetsarbete, vad de anser att de behöver samt hur verktyget fungerar att använda i de processer som de befinner sig i. Även deras idéer kring hur verktyget kan förbättras och vidareutvecklas.

Dokumentstudier har genomförts av ett urval av handlingar rörande de byggprojekt som verktyget har testats i, exempel på informationsmaterial som företagen använder samt relevanta riktlinjer och lagstiftning rörande faktorer som påverkar närområdets sociala hållbarhet för att uppdatera materialet.

Dessa metoder har använts för att förstå hur arbetet med social hållbarhet de facto genomförs samt vad som kan behövas för att verktyget ska bli så bra och användbart som möjligt.

4. UTFÖRDA UNDERSÖKNINGAR

Det tidigare framtagna verktyget för social hållbarhet i byggskedet testades i fyra olika byggprojekt, två av dessa byggprojekt genomfördes under ledning av Brixly, två under ledning av Skanska. I två fall testades verktyget inför etablering, i två fall under produktionsskedet. Inför dessa tillfällen studerade RISE relevanta dokument och handlingar rörande respektive byggprojekt. Testerna genomfördes med en grupp personer från varje byggprojekt, se tabell 1 nedan. Två personer från RISE arrangerade testet.

Tabell 1 Deltagare vid genomförda test

Byggprojekt	Antal deltagare	Deltagarnas roller
A	10	Projektchef, platschef, inköpare, arbetsledare, specialist social hållbarhet, beställare, underentreprenörer inom markarbeten, rörinstallationer, el, ventilation
B	6	Projektchef, ekonomiansvarig, produktion, miljöledare, specialist social hållbarhet, hållbarhetsansvarig hos beställaren
C	5	Platschef, arbetschef, produktion, KMA-ansvarig, VU-chef
D	4	Arbetschef, logistikansvarig, KMA-ansvarig, VU-chef

Verktyget testades genom att deltagarna fick en introduktion till verktyget och genomgång av presentationsmaterialet (bilaga 1) av RISE och sedan i uppdrag att använda det tillhörande diskussionsmaterialet (bilaga 2). Vid dessa tillfällen i projektet genomförde RISE deltagande observation och förde detaljerade anteckningar som sedan analyserades för att identifiera:

- vad som uttalat fungerade och inte fungerade i befintliga processer
- hur verktyget användes och fungerade i praktiken
- vad de fick ut av att använda verktyget
- hur verktyget kan förbättras

- exempel på utmaningar och åtgärder deltagarna identifierar

Baserat på dessa test och kompletterande intervjuer med medarbetare på Skanska och Brixly samt löpande dialog under projektets gång med FoU-Väst och referensgruppen så har materialet utvärderats och vidareutvecklats.

5. SLUTSATSER

Baserat på utförda undersökningar framkom behov av att uppdatera verktyget och tydligare avgränsa det till att hantera sociala hållbarhetsaspekter i närområdet. Kriterierna var att materialet skulle vara informerande, inspirerande, lättanvänt och så pass flexibelt att det ska kunna användas i olika typer av projekt. Det resulterade i att vi med utgång i tidigare framtaget verktyget uppdaterade och vidareutvecklade ett informationsmaterial; *Hur påverkar byggskedet människor i omgivningen? Ett informationsmaterial riktat till beställare och entreprenörer* (se bilaga 4) samt ett processtöd; *Processtöd för social omgivningsanalys och social omgivningsplan - Ett hjälpmedel för beställare och entreprenörer som vill förstå och påverka byggskedets effekter på människor i omgivningen* (se bilaga 5).

Informationsmaterialet informerar om såväl positiv som negativ påverkan som byggskedet kan ha på människor (tredje man) i närområdet, det vill säga på områdets sociala hållbarhet. Det görs genom att presentera olika faktorer, följt av ett antal punkter med åtgärder som proaktivt kan vidtas för att visa hänsyn till människor i omgivningen samt foton som visar olika exempel. Informationsmaterialet kan användas fristående. Vilka åtgärder som är möjliga och relevanta beror på vilken kontext byggprojektet är i. Med anledning av detta utvecklades ett processtöd till hjälp för att ta fram en social omgivningsanalys och en social omgivningsplan. En social omgivningsanalys (SOA) är en beskrivning av hur människor använder en given plats som ska bebyggas, inklusive dess omgivning. En SOA kan därmed sägas vara en nulägesanalys som görs inför ett byggprojekt i syfte att kartlägga vilka de centrala intressenterna är på platsen och hur de använder den idag. En SOA är viktig för att ett proaktivt och framgångsrikt arbete för social hållbarhet under byggskedet ska kunna genomföras. En SOA kan vara användbar för såväl logistikplanering och KMA-arbete som framtagande av TA-plan och APD-plan. Den är också av vikt för den som vill ta fram en social omgivningsplan (SOP). För att en SOA ska få tillräckligt med legitimitet och förankring är det av vikt att den är förankrad på olika nivåer i byggprojektet: hos beställaren, hos entreprenören och hos dem som arbetar på bygget. I processtödet finns en mall som kan användas vid genomförande av en SOA. Den innefattar: 1) Ett antal frågor om platsen och hur den används idag; 2) En matris över centrala intressenter och; 3) En matris över funktioner och fysiska detaljer på platsen som är av intresse för intressenterna.

Som underlag för genomförandet av en SOA kan plan- och bygghandlingar, samtal med tjänstepersoner och intressenter samt observationer av platsen vara underlag. När en SOA genomförs är det viktigt att beakta olika tider på dygnet och årstidsskiftet om byggprojektet sträcker sig över en längre tid. Tidsåtgång för att genomföra en SOA kan variera, från några timmar till ett antal arbetsdagar. Detta baserat på exempelvis omfattningen hos existerande underlag, projektets komplexitet (t.ex. geografiskt läge) och tillgången till resurser.

Processtödet andra del hjälper den som vill identifiera relevanta åtgärder att genomföra för att främja social hållbarhet i närområdet under byggskedet genom att ta fram en social omgivningsplan (SOP). Den har fokus på människor och verksamheter i omgivningen. En SOP kompletterar dokument och rutiner såsom KMA-arbete, TA-plan, logistikplanering och APD-plan. Utgångspunkt för arbetet är att en social omgivningsanalys (SOA) har genomförts för projektet. Separat informationsmaterial används som stöd för att identifiera relevanta aspekter att beakta samt under

byggskedet samt lämpliga åtgärder. Detta i syfte att förekomma negativa konsekvenser för människor i närområdet samt främja positiva effekter. Informations- och kommunikationsmatris används för att dokumentera och specificera nyckelintressenter samt vad, varför, hur och när information och kommunikation ska ske. Avslutningsvis sammanställs vilka åtgärder som ska genomföras i en tabell. Med fördel uppdateras matrisen och tabellen löpande under projektets gång genom regelbundna ronder då sociala hållbarhetsaspekter kontrolleras.

LITTERATURFÖRTECKNING

de Fine Licht, K., Folland, A., Hedén, A., Molnar, S. (2018) Verktyg för social hållbarhet i byggskedet. Finns att hämta här: http://vpp.sbuf.se/Public/Documents/ProjectDocuments/04616a4c-636f-4c61-aefed1a85498978/FinalReport/SBUF%2013165%20Verktyg%20för%20social%20hållbarhet%20i%20byggskedet_Metodskrift.pdf

Mjörnell, K., Boss, A., Lindahl, M., & Molnar, S. (2014). A tool to evaluate different renovation alternatives with regard to sustainability. *Sustainability*, 6(7), 4227-4245.

Molnar, S., Mjörnell, K., & Eneqvist, E. (2015). Socialt hållbar stadsdelsomvandling. Indikatorer och verktyg.

Nilsson, K. (1993). Politik, intressen och makt-forskningsanvändning inom tre samhällssektorer. *Vest: tidskrift för vetenskapsstudier*, 6(2), 45-68.

Svensson, L., Brulin, G., & Sjöberg, K. (2009). Lärande utvärdering-följeforskning: en syntes.

prEN 15643-3 Framework for social performance

BILAGOR